

Αντιγόνη, με το βλέμμα στραμμένο στο βασίλειο της ελευθερίας

20/11/2019

Γράφει ο σκηνοθέτης Σάββας Στρούμπος

Τραγωδία και Πόλη

Η τραγωδία ανοίγει την επίγνωσή μας στο ανοίκειο, στο άγνωστο, στο φοβερό, προσπαθεί να ρίξει φως στους σκοτεινούς τόπους εντός ατόμων και κοινωνίας, που κανείς δεν θέλει ούτε να κοιτάξει, ούτε ν' αγγίξει. **Και το κάνει αυτό υπό το φίλτρο των Μύθων, υπό το πρίσμα μιας βαθυδομικής σχέσης με το ανθρώπινο ον και τις οντολογικές αντιφάσεις του.** Η τραγωδία βγαίνει μέσα από το συλλογικό ασυνείδητο της κοινωνίας. Αυτό μελετά, μέσα από αυτό αναζητά την ανθρώπινη χειραφέτηση. Μας ανοίγει στον χωρόχρονο του κινδύνου, για να μελετήσει τη Ζωή στα ακραία όρια Φύσης, Ύπαρξης και Ιστορίας.

Αν δεν γνωρίσουμε τον Άνθρωπο και το Ανθρώπινο σε όλες τους τις διαστάσεις, και μάλιστα σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης, αν δεν συνομιλήσουμε με κάθε μας κύτταρο μ' αυτά τα ανοίκεια μεγέθη πώς μπορούμε να μιλάμε για χειραφέτηση και απελευθέρωση; Όταν αποκλείεται η πρόσβαση στο βαθύτερο Εγώ του ανθρώπου, όταν αποκρύπτεται η ουσία του ανθρώπινου πνεύματός είναι που κυφορείται το «αυγό του φιδιού» του φασισμού, του πολέμου και της εξαθλίωσης, και η σημερινή βιομηχανία του θεάματος, η κυρίαρχη αισθητική και ιδεολογία, ηθελημένα ή άθελά τους, κάνουν αυτό ακριβώς.

Βέβαια, αυτό το συλλογικό ασυνείδητο είναι γεμάτο Ιστορία, διαποτισμένο από τα τραύματα της ανθρώπινης Ιστορίας, αλλά και τα σημεία καμπής της, εκεί που το Ανθρώπινο αποκαλύπτει όλο το δημιουργικό του δυναμικό, τις στιγμές των κοινωνικών εξεγέρσεων, των λαϊκών ξεσηκωμών, των επαναστάσεων. Γιατί το ζωικό ορμέμφυτο δεν μπορεί να καταπιεστεί. **Η ίδια η Ζωή βρίσκει πάντα τη δύναμη να δημιουργεί ρωγμές απέναντι σε κάθε μορφή εκμετάλλευσης, καταπίεσης και εξευτελισμού ανθρώπου από άνθρωπο.** Και η αρχαία

τραγωδία είναι αυτό ακριβώς: ένα βιοπολιτικό θέατρο σε αναζήτηση της δημοκρατίας (με την αρχαιοελληνική έννοια της άμεσης δημοκρατίας), που δεν φοβάται – μάλλον έχει καθήκον – να ασκεί τη δριμύτερη δυνατή κριτική στο πολίτευμα που το γέννησε, με σκοπό το ίδιο αυτό πολίτευμα να βαθαίνει διαρκώς τα χειραφετητικά του χαρακτηριστικά.

Η αρχαία τραγωδία, παιδί-και-μήτρα της Φιλοσοφίας και της Δημοκρατίας, είναι **θέατρο καθολικής αμφισβήτησης της θείκης και ανθρώπινης εξουσίας**, όλων των αποστεωμένων ηθών, θεσμών και νόμων κάθε κοινωνίας. Μας προσκαλεί και μας προκαλεί σε μια ριζική επαναξιολόγηση όλων των αξιών, με το βλέμμα στραμμένο στον ελεύθερο άνθρωπο, στον ενεργό και χειραφετημένο πολίτη, δημιουργό των όρων της ζωής του, ζωντανό κύτταρο μιας συλλογικότητας ελεύθερων ανθρώπων σε διαρκή εγρήγορση, που γνωρίζουν βαθιά ότι εμείς οι ίδιοι είμαστε οι μόνοι υπεύθυνοι για τη ζωή μας, κάθε στιγμή!

Αντιγόνη

Ως προς την Αντιγόνη, η άρνησή της απέναντι στον νόμο του Κρέοντα δεν μπορεί να περιοριστεί στα στενά πλαίσια της οικογενειοκρατίας. **Ξεκινά, βέβαια, από μια βαθιά ανάγκη ταφής του αγαπημένου της αδερφού, όμως – και η ίδια το γνωρίζει πολύ καλά ήδη από τη πρώτη στιγμή – η πράξη της είναι απολύτως πολιτική.** Πρόκειται για μια απευθείας αμφισβήτηση του κρατικού νόμου από το συγκεκριμένο πρόσωπο, την κόρη του Οιδίποδα, μία γυναίκα. Έχει σημασία πως η πράξη της δεν προέρχεται από μια προσωπική ή ιδιωτική ανάγκη και τελειώνει εκεί. Ξεκινά από τη ριζικά διαφορετική αντίληψή της για τη Ζωή!

Η Αντιγόνη δεν αμφισβητεί γενικά την έννοια της εξουσίας ή των θεσμών μέσα από τους οποίους δομείται και υφίσταται μια κοινότητα ανθρώπων, για χάρη μιας γενικόλογης αναρχίας. Διεκδικεί μια άλλη μορφή (αντι) εξουσίας, μια νέα αντίληψη της συλλογικής και ατομικής Ζωής μέσα στην κοινότητα, που θα συμπεριλαμβάνει την αδερφική αγάπη και τη φιλία για τον Άλλον μέσα μας και απέναντί μας, τον ξένο, τον διαφορετικό, αλλά και γι' αυτούς που έφυγαν, τους νεκρούς μας, αυτούς που κατοικούν πάντα μέσα μας. Διεκδικεί μια Ζωή όπου η μνήμη των νεκρών θα παραμένει ζωντανή και θα είναι οδοδείκτης γι' αυτούς που ζουν. Μια κοινωνία που θα αρνείται τη λήθη και την υποταγή, που θα είναι έτοιμη

κάθε στιγμή και με όποιο κόστος, να αμφισβητήσει κάθε εξουσία, στον βαθμό που οι νόμοι που θεσπίζονται είναι άδικοι. Ο κατ' επιλογή θάνατός της Αντιγόνης αποτελεί κραυγή Ζωής! Επιλέγει τον θάνατο γιατί θέλει να ζήσει ασυμβίβαστα και μας προσκαλεί σ' αυτόν τον ασυμβίβαστο τρόπο Ζωής άνευ όρων και άνευ ορίων!

Ωστόσο, η Αντιγόνη είναι **αδιαπραγμάτευτη, δεν συνομιλεί, δεν συνδιαλέγεται**, είναι απόλυτη και αμετακίνητη, δεν δέχεται κανένα νόμο, κανέναν όρο συνύπαρξης με όποιον έχει διαφορετική άποψη από τη δική της, κι εκεί φτάνει στην ύβρη, ξεπερνά το μέτρο, γίνεται τραγική ηρωίδα.

Κρέων

Στον Κρέοντα βλέπουμε την τραγωδία της Εξουσίας, η οποία όσο πατάει πάνω στο ολέθριο τρίγωνο (πατριαρχία – στρατοκρατία – φαλλοκρατία), δεν θα πάψει να γεννάει απίστευτα δεινά. Ο ίδιος, βέβαια, δεν είναι κάποιος ανόητος δικτατορίσκος. **Μάλλον πρόκειται για ένα αρχέτυπο της εξουσίας, γιατί ενσωματώνει όλες τις αντιφάσεις του προσώπου που βρίσκεται σε θέση αρχής, ως τα ακραία τραγικά τους όρια, ξεκινώντας από την καλή πρόθεση να σώσει την πόλη του εφαρμόζοντας με πυγμή τους αναγκαίους για τη σωτηρία νόμους, ως την απόλυτη καταστροφή και οδύνη του εαυτού του και της πόλης.**

Όπως η Αντιγόνη, έτσι και ο Κρέων, δεν συνομιλεί, δεν συνδιαλέγεται, δεν δέχεται καμία διαφορετική άποψη. Πάει ενάντια σε όλους και όλα, ως τη φοβερή στιγμή που ο τυφλός μάντης Τειρεσίας εκφράζει τα πεπραγμένα της αδιάλλακτης εξουσίας: Ένας ζωντανός κατοικεί σε τάφο κι ένας νεκρός μένει άταφος... Αυτά είναι τα αποτελέσματα από τα έργα και τις ημέρες κάθε εξουσίας και κατά συνέπεια κάθε κοινωνίας, που αποκλείει το Ανθρώπινο στοιχείο από τα συστατικά της μέρη.

Η Τραγωδία της Δημοκρατίας

Κατά τη διάρκεια του έργου ο Χορός διαρκώς αναζητά το **μέτρο, τη φρόνηση, τη δυνατότητα δημιουργικής συνύπαρξης αντίθετων τάσεων μέσα στο σώμα της πόλης**. Προσπαθεί με μεγάλη αγωνία να ορίσει το δίκαιο και το άδικο, το μέτρο και το άμετρο, τον θύτη και το θύμα, ενώ πεισματικά δεν υπάρχει καμία εξωκοσμική αρχή να βοηθήσει.

Οι άνθρωποι αυτοί προσπαθούν να είναι διαρκώς υπεύθυνοι για ό,τι σκέφτονται, λένε και πράττουν. Αυτή είναι και η τραγωδία της Δημοκρατίας, γιατί δεν μπορεί κανείς να είναι ήσυχος και να αφεθεί σε κάποιον θεό ή αφέντη να του βγάλει το φίδι από την τρύπα: **«Η θα είμαστε ήσυχoi ή θα είμαστε ελεύθεροι»**, έγραφε ο Θουκυδίδης για το θέμα. Αυτός είναι και ο λόγος που δεν μπορούμε αστόχαστα να δικαιώσουμε ούτε την Αντιγόνη ούτε τον Κρέοντα. Η τραγωδία μας οδηγεί πέραν του καλού και του κακού, σε μια προσπάθεια δυναμικής συνύπαρξης των αντιθέτων μέσα στην κοινωνία, χωρίς τίποτα το ανθρώπινο να μας είναι ξένο, χωρίς καμία διάσταση της Ζωής να **απωθείται, να κρύβεται ή να καταπιέζεται**. Ο διαρκής διάλογος, η αλληλεγγύη και η αλληλοβοήθεια είναι τελικά τα συστατικά στοιχεία που προτείνει ο Σοφοκλής, προσβλέποντας σε μια μορφή χειραφέτησης με το βλέμμα στραμμένο στο βασίλειο της ανθρώπινης ελευθερίας.